

Over eerbied en grijze haren

Eigenlijk is respect een weinig betrokken, weinig warme waarde. Respect resteert als je geen andere, meer primaire waarderingsgronden meer hebt. Het is daarmee de vraag of het begrip voldoende beleidsmatige slagkracht en relevantie heeft om te kunnen uitgroeien tot krachtig referentiekader. Toch is 'Respect' de titel van het nieuwe ouderenrapport van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. 'Respect' beschrijft in essentie de houding van de niet-oudere ten opzichte van de oudere. Een bespreking door mr.dr.s. F.J. Paas van een rapport dat aanzienlijk meer te bieden heeft dan: 'eerbied voor jouw grijze haren'.

Het voorwoord typeert het rapport als onderdeel van een "project om te komen tot een levensloophbestendig beleid, om een samenleving te creëren waarin generaties elkaar ontmoeten, waar belangstelling tussen jongeren en ouderen zichtbaar is." Flinke ambities. Geruststellend wordt daaraan toegevoegd dat het project met dit rapport nog zeker niet is voltooid. Dat kan ook haast niet anders met een rapport. Een goed project heeft een eind. Het is de vraag of dat voor dit project geldt. Maar met een beetje geluk krijgt de discussie in de partij en ook daarbuiten met dit rapport een solide onderbouwing.

Het rapport verdient serieuze discussie, want het is een mooie en gedegen poging om christen-democratisch ouderenbeleid te voorzien van een funda-

ment. Het biedt in nog geen tweehonderd pagina's een behoorlijk volledig overzicht van de condities voor een evenwichtige benadering in een ingewikkeld beleidsveld. Daarbij bewandelen de auteurs niet alleen de veilige, gebaande paden. Hier en daar is 'Respect' zelfs een waagstuk. Immers: trekt een politieke partij niet een al te grote broek aan in haar cultuurkritiek? En is het Wetenschappelijk Instituut met dit rapport in staat een werkelijke discussie te initiëren, die verder gaat dan vrome wensen? Een levensloophbestendig beleid? Volgens mij zijn er niet eens levensloophbestendige mensen!

Bij het lezen van het ouderenrapport moest ik regelmatig denken aan de Groninger Jeugdmonitor. Jeugdbeleid gaat in principe over alle jongeren. Maar ook bij jongeren constateren we (tot verve-

lens toe) dat het met het overgrote deel daarvan uitstekend gaat, dat ze voluit participeren, nauwelijks spijbelen en later gewoon een baan vinden. Vervolgens richten we onze energie op het (gelukkig) kleinere deel, waar alle problemen zich ophopen. Ik denk dat voor ouderen hetzelfde geldt. Een grote groep redt zich immers prima en leeft zelfs aangenaam. De kleine groep alleenstaanden met weinig middelen of veel zorgbehoefte is sterk afhankelijk van onze betrokkenheid. Net als bij de jeugd moet voor de totale groep ouderen een aantal zaken in stand worden gehouden en vraagt een klein deel van de ouderen om maatwerk.

Respect

De schrijvers van dit rapport willen een herkenbare politieke visie ontwikkelen op de plaats van ouderen in de Nederlandse samenleving. Hun uitgangspunt is dat het daarbij niet in de eerste plaats gaat over nieuwe rechten en meer geld voor ouderen. Centraal staan respect, erkenning en wederkerigheid. Om dat

punt, meer precies de noodzaak van meer accent op waarden, duidelijk te maken, is het begrip 'respect' een vondst. Maar voor het beleid is het uiteindelijk niet structuur of cultuur. Beide zijn nodig. Zeer vrij naar Jan Schaefer: van respect kan je niet eten. Goed daarom dat 'Respect' na het neerzetten van deze fundamentele notie uiteindelijk inzoomt op een aantal concrete maatregelen – geld en rechten. Het begrip kan in die context nog aan waarde winnen als we het combineren met een rationele fundering van het ouderenbeleid. We praten dan over zelfrespect. Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid en weet daarnaar te handelen.

Opvallend vind ik dat in de uitwerking de nieuwe thema's 'respect', 'erkenning' en 'wederkerigheid' gestalte krijgen in de veel meer beleidsmatig getoonzette hoofdstuktitels 'participatie', 'bestaanszekerheid' en 'zorg'. Vertrouwde thema's: het zijn kernthema's in het Groningse ouderenbeleid. En niet alleen bij ons: deze thema's zijn alom in gebruik.

Mevrouw Van der Muysenbergh-Geurts (voorzitter studiecommissie WI) overhandigt fractievoorzitter De Hoop Scheffer het eerste exemplaar van het rapport 'Respect'.

(foto: Dirk Hol)

En dat is wat teleurstellend na de hoge verwachtingen die de zorgvuldig opgebouwde beschouwingen vooral hebben gewekt: de christen-democratische benadering blijkt goed te passen in tamelijk universele beleidsbegrippen.

Facetbeleid

Ouderenbeleid is op zichzelf niet zoveel. Het is een onderdeel van een scala aan beleidsterreinen. 'Facetbeleid', in het jargon. Kenmerkend zijn niet zozeer de verschillende disciplines als wel de doelgroep. Doelgroepen, want het rapport formuleert het terecht: ouderen zijn niet één groep. Opvallend is dat voor al die groepen kennelijk 'Respect' wel voldoende is als gemeenschappelijke noemer voor beleid.

Onlangs stelde het Sociaal en Cultureel Planbureau vast "dat wanneer gekeken wordt naar hun netwerken en uitgaansgedrag, de leefsituatie van de ouderen positiever is dan vaak wordt verondersteld. Dat laat onverlet dat andere aspecten van de leefsituatie van ouderen, met name het inkomen minder rooskleurig zijn." 'Respect' presenteert hetzelfde beeld. De conclusies deugen, maar misleidende gemiddelden moeten worden verfijnd, voordat ze kunnen leiden tot concrete aanbevelingen. Het valt niet altijd mee om een brug te slaan tussen op zichzelf juiste analyses en herkenbare en slagvaardige oplossingen. Ik vind wel dat het ouderenrapport daartoe een geloofwaardige aanzet doet.

De problemen die veel ouderen ervaren, hebben alles te maken met het uitdunnen van sociale netwerken. Ook 'Respect' bevestigt het beeld van ouderen die gemiddeld tot op hoge leeftijd actief zijn. Participatie is ongelooflijk belangrijk. Mensen worden immers pas zichzelf in relatie tot elkaar. Dit geldt

voor alle sociale contacten en denkbare vormen van participatie (buren en familie, onderwijs en recreatie of zelfs kerken en politieke partijen). In dat kader ligt voor de hand dat we ook aandringen op grotere bereikbaarheid voor ouderen. Het kan zelfs geen kwaad om in een rapport als dit de hand in eigen boezem te steken en aan te dringen op een grotere participatie van ouderen in het CDA, ook al zal niet iedereen dat als een probleem ervaren, gelet op de hoge gemiddelde leeftijd van de actieve leden. Desondanks vermindert ook lezing van de behartigenswaardige adviezen uit het rapport niet het machteloze gevoel dat ik in Groningen deel met de vertegenwoordigers van ouderenorganisaties: een groot aantal ouderen blijkt volstrekt immuun voor doordachte en goedbedoelde maatregelen.

'Respect' beweert dat de samenleving niet op ouderen is ingesteld. Dat is een betrekkelijke waarheid. Op welke groep is de samenleving dan wel ingesteld? Voor een deel zal ook een oudere meemoeten (en zelfs graag meegaan). We kunnen pinpasjes tegenwoordig toch niet meer wegdenken? Wel is aandacht voor gebruikersvriendelijkheid cruciaal. Maar daar profiteren niet alleen ouderen van. De aanbeveling om ouderen door middel van cursussen bijvoorbeeld wegwijs te maken op de elektronische snelweg verdient dan ook een vertaling naar eenvoudige zaken als chipknips en kaartjesautomaten.

Het is nuttig dat een overzicht wordt geboden van aandachtspunten ter bevordering van de participatie. Hoofddoel is ouderen langer te laten meedoen. Dat vergt aanpassingen in het verkeer, in de huisvesting en in de begeleiding van ouderen. De opvattingen die daarover worden weergegeven, zijn

maatschappelijk niet omstreden. Toch kost het vaak grote moeite om ze in beleidssectoren te veroveren. Dat is de ellende van tacetbeleid: de gevestigde belangen in het verkeer en in de huisvesting houden vaak bitter weinig rekening met de demografische opbouw van het land van straks.

Veel aandacht wordt besteed aan betaald werk. Dat is een opvallende keuze, nu in ons denken en in de wereld van ouderen onbetaald werk zo'n vitale rol speelt. Charles Handy wees in *The age of unreason* op de grote bijdrage van ouderen aan het vrijwilligerswerk: ze helpen andere ouderen, of gehandicapten of de bureu. In 'Respect' wordt duidelijk hoezeer dit beeld ook voor Nederland opgaat. "In feite," stelt Handy, "hoeven we alleen maar onze opvatting over onbetaald werk te veranderen om in te zien dat deze mensen al-

leen maar technisch of juridisch zijn gepensionoerd. In de vorige eeuw bestond dat woord niet eens." Hij vervolgt met de voorspelling dat het woord 'pensioenering' ooit even ouderwets zal klinken als het woord 'knecht'. Dat neemt niet weg, dat het pleidooi voor flexibele pensioenering me uit het hart is gegrepen.

Als ergens de grote getallen hun versluitende werk doen, is het bij de bestaanszekerheid. Oudere mensen zijn gemiddeld zeker niet arm. Wel zijn specifieke maatregelen nodig om juist bij ouderen te voorkomen dat ze de eindjes niet meer aan elkaar kunnen knopen. Dit is een gevoelig punt. Allereerst omdat het voor de overheid nog altijd een geweldig karwei blijkt om juist ouderen

met geldzorgen te bereiken. Terecht constateert 'Respect' dat ouderen slecht de weg vinden naar de bijzondere bijstand en de huursubsidie. "Ze houden niet graag hun hand op." Gemeenten doen wat ze kunnen. Met voorlichting. Met bestandskoppelingen (onder luid misbaar van de Registratiekamer die volstrekt onnavolgbaar prioriteiten stelt). In nauwe samenwerking met vak- en ouderenbonden en kerken. Natuur-

lijk: het meer is nooit vol. Dus de aanbevelingen over sprekkuren, over wijkverenigingen, kerken en ouderenbonden zijn terecht, evenals die over de stroomlijning en vereenvoudiging van de regels. Maar ze beschrijven helaas voor een groot deel de nog steeds tekortschietende praktijk. Een praktijk die mijns inziens ook toe is aan meer generieke maatregelen als verhoging van het sociaal minimum

en een bredere toepassing van de bijzondere bijstand op grotere groepen, zoals ouderen

Bestaanszekerheid voor ouderen is ook binnen de christen-democratie een spannend thema. De spanning die in 1993 leidde tot stevige standpunten over de AOW (en daarmee de basis legden voor een historische verkiezingsnederlaag) is in het hoofdstuk nog steeds voelbaar. Ik ben onvoldoende deskundig om te kunnen beoordelen of de samenhangende voorstellen voor de toekomst van de AOW in de praktijk zullen leiden tot betaalbaarheid, maar de AOW-paragraaf ziet er doorleefd uit. Wat daarboven nodig is, is regulier minimabeleid voor een bijzondere

**De praktijk is toe
aan meer generieke
maatregelen als
verhoging van het
sociaal minimum en
een bredere
toepassing van de
bijzondere bijstand
op grotere groepen,
zoals ouderen.**

doelgroep. Voor de meeste gemeenten zijn ouderen met een laag inkomen een belangrijke doelgroep. Diverse maatregelen zijn denkbaar om armoedeproblemen bij ouderen te lijf te gaan.

Vooruitzien

Goede zorg is een kwestie van organisatie en van geld. De schrijvers van het rapport hadden zichzelf in de inleiding verboden een rapport over geld te schrijven. Toch krijgt het geld terecht veel aandacht. Wie de afzonderlijke maatregelen zou optellen, ziet de financiële claims door de teksten heen. En dat is niet gek. Het aantal ouderen groeit. Het aantal zorgbehoeftige hoogbejaarden groeit. Dus ligt een groeiende geldnood evenzeer voor de hand.

Ik vind het beschamend dat we na jaren hoogconjunctuur zo weinig hebben verbeterd aan de zorg. Droevig, dat eigenlijk iedereen wel een vader, moeder, opa of oma heeft die moet leven onder omstandigheden die we onder de maat vinden. Dat is allemaal een kwestie van prioriteiten stellen. Wanneer politieke partijen roepen dat ze zorg belangrijk vinden, maar er onvoldoende geld voor beschikbaar stellen, getuigt dat van weinig respect.

Zorg schreeuwt om meer samenwerking. Het 'ieder voor zich-principe' is in de alledaagse praktijk al te zeer merkbaar. De samenwerking tussen verzorgings- en verpleegtehuizen en de thuiszorg wordt geregeerd door institutionele belangen. En die zijn weer begrijpelijk in een wereld die aan elkaar hangt van de tekorten. Toch is het een gezamenlijke verantwoordelijkheid van

overheden, zorgaanbieders en verzekeraars om de afstemming te verbeteren. Geïntegreerde indicatiestelling biedt mogelijkheden de zorg optimaal aan de behoefte aan te passen. En het bespaart grote hoeveelheden geld. Het vervellende is alleen dat de besparingen in bijvoorbeeld de AWBZ vaak op eigen kosten moeten worden gerealiseerd. De prikkels om te besparen zijn daardoor minimaal. Er zijn nog een hoop schotten te doorbreken.

Regeren is vooruitzien. De grote kracht van het ouderenbeleid is gelegen in de betekenis ervan voor ons allemaal. Oud hopen we allemaal te worden. Een goed ouderenbeleid geeft aan iedereen bepaalde zekerheden voor de 'oude

dag'. En daarbij gaat het om meer dan geld alleen. Die grote kracht is tegelijk ook de zwakte. Ver vooruitzien is voor de meeste mensen in hun huidige levensfase nauwelijks interessant. Net als collectieve preventie ondervindt het ouderenbeleid in veel facetten hinder van het feit dat het beleid is 'voor later'. En wie dan leeft, die

dan zorgt. Daarom moet ouderenbeleid meer als een belang van iedereen en alledag worden benadrukt. Niet alleen de plicht om ouderen te geven waar ze recht op hebben: respect, maar ook de noodzaak om er voor te zorgen dat we ook voor later voor onszelf de zaakjes op orde hebben: zelfrespect. Dat kan helpen bij een rationelere en meer 'levensloopbestendige' fundering van het ouderenbeleid.

Mr. drs. F.J. Paas is lid van de redactie van Christen Democratische Verkenningen en coördinerend wethouder ouderenbeleid in Groningen.